

СТРАТЕГІЯ

розвитку Центрального державного історичного архіву України, м. Київ на 2020–2022 роки

Однією з провідних архівних установ нашої держави є Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України), який веде свій початок від 1852 року, коли у Києві, Вільно та Вітебську були утворені центральні архіви для зберігання давніх актових книг.

На сьогодні колекція архіву налічує понад 1 млн. 300 тис. одиниць зберігання Національного архівного фонду за період від XIII до початку XX століття, які є безцінним джерелом для вивчення у першу чергу історії державності нашої країни.

Архівні документи активно використовуються під час реалізації наукових та виставкових проєктів, публікації документальних видань, розроблення довідкового апарату, реалізації онлайн проєктів, під час роботи користувачів. У читальному залі архіву щорічно обслуговується найбільша серед всіх архівів України кількість відвідувачів.

ЦДІАК України є одним з дев'яти центральних державних архівів, що створені за рішенням Кабінету Міністрів України і перебувають у сфері управління Державної архівної служби України (Укрдержархів).

Відповідно до Бюджетного кодексу та законів України «Про Державний бюджет України» ЦДІАК України є розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня і фінансується за КПКВ 3609030 «Забезпечення діяльності архівних установ та установ страхового фонду документації». Протягом останніх років кошторисними призначеннями за загальним фондом державного бюджету на розвиток матеріально-технічної бази архіву виділяється 25 тис. грн. Таким чином, єдиним джерелом для утримання архіву та здійснення заходів щодо його розвитку залишається спеціальний фонд державного бюджету, наповнення якого відбувається за рахунок надання платних послуг у відповідності до діючих нормативно-правових актів.

Станом на 01 січня 2019 року штатна чисельність ЦДІАК України становить 59 одиниць, з яких 23 мають статус державного службовця.

Стратегічні напрямки розвитку ЦДІАК України на найближчу перспективу (2020-2022 рр.) та очікувані результати напрацьовано з врахуванням пропозицій керівників структурних підрозділів архіву. Стратегію розвитку побудовано за основними напрямками діяльності архіву.

1. Удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази

Для налагодження ефективної роботи архіву у першу чергу необхідно внести зміни в Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні

установи», змінивши статус Національного архівного фонду зі сукупності архівних документів постійного терміну зберігання на статус інформаційного ресурсу. На нашу думку, це має підвищити роль документальних джерел у державному управлінні та суспільстві.

З урахуванням специфіки використання інформації архівних документів внесення змін потребують також закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про звернення громадян», «Про захист персональних даних».

На законодавчому рівні потребує уточнення статус державних архівів як суб'єктів господарювання у частині використання інформації архівних документів. З цією метою необхідно внести зміни до Господарського кодексу України, Закону України «Про захист економічної конкуренції» тощо.

З огляду на виклики, перед якими останнім часом опинилися державні архіви, слід невідкладно на законодавчому рівні прийняти визначення, що архіви не є суб'єктами владних повноважень.

З метою підвищення соціального і суспільного статусу професії архівіста, досягнення стабільності кадрового потенціалу вбачається необхідним невідкладне внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30.08.2002 № 1298 «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери», від 10.08.2004 № 1018 «Деякі питання оплати праці працівників державних і комунальних архівних установ» у частині підвищення розрядів для працівників архівних установ та розширення переліку посад, які матимуть право на надбавку за вислугу років та за роботу у шкідливих умовах.

З метою врегулювання розбіжностей у різних нормативно-правових актах потребує перегляду та уточнення перелік послуг, що можуть надаватися архівними установами, які утримуються за рахунок бюджетних коштів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.1998 № 639.

Останніми роками гостро постала потреба у внесенні змін до низки нормативно-правових актів у сфері архівної справи і діловодства. Зокрема, з огляду на останні постанови Кабінету Міністрів України невідкладного прийняття потребує нова редакція Порядку утворення вартості ціни та надання платних послуг архівними установами.

Також внесення змін потребують Правила роботи архівних установ України; Порядок віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних, їх обліку та зберігання; Порядок виконання архівними установами запитів юридичних та фізичних осіб на підставі архівних документів та оформлення архівних довідок (копій, витягів); Порядок підготовки архівними установами документів Національного архівного фонду до експонування на

виставках та в інших інформаційних заходах; Нормативи чисельності основного персоналу державних архівів.

Протягом 2017-2019 років ЦДІАК України подавав свої пропозиції щодо зазначених вище змін з урахуванням досвіду роботи архіву та з огляду на численні різноманітні запити, що надходили на адресу архіву.

З метою напрацювання нормативного підґрунтя як першої необхідної складової для подальшого розвитку ЦДІАК України у 2020 році буде здійснено узагальнення пропозицій архіву для подальшого направлення на розгляд Укрдержархіву.

Це на законодавчому рівні має стати запорукою зміни ставлення до архівної справи у державній і суспільній свідомості.

2. Забезпечення збереженості документів НАФ

Основною проблемою для ЦДІАК України і відповідно основним завданням у стратегії розвитку архіву є подолання невідповідності умов збереженості найдавніших документів до історії нашої держави, невідповідності темпів здійснення ремонтно-реставраційних робіт потребам архіву та вимогам користувачів.

Архівосховища ЦДІАК України заповнені більш ніж на 100 відсотків, при цьому дуже часто після проведення ремонтно-реставраційних робіт об'єми справ зростають, що призводить до необхідності переміщення архівних картонажів у сховищах. Проте відсутність вільних площ унеможливує цей процес.

Потребує вирішення питання зберігання широкоформатних архівних документів (карт, планів тощо).

Але найбільшою проблемою для документів з фондів ЦДІАК України є невідповідність температурно-вологісного режиму в архівосховищах встановленим стандартам, що призводить до оживання мікроорганізмів у паперовій основі документів та подальшої руйнації як основи, так і текстів таких документів.

В осінньо-зимовий період температура повітря у сховищах архіву знижується до 11° при нормі 17-19°, а вологість падає до 17% чи підвищується до 70 % при нормі 50-55%. Влітку температура у сховищах сягає 26-28°.

Різке коливання температурних параметрів призводить до деформації основи архівних документів, з'являється короблення, зморшки, відшарування фарби тощо. Підвищена вологість сприяє пришвидшенню небезпечних хімічних реакцій, що у поєднанні з підвищеною температурою призводить до розвитку мікроорганізмів. Зниження вологості веде до пересихання основи, яка втрачає структурно (хімічно) зв'язану вологу, відновити яку неможливо. Папір, пергамент пересихають, втрачають еластичність, стають ламкими.

Ураження матеріальної основи документа мікроорганізмами має безліч проявів: плісневі гриби руйнують целюлозу за допомогою ферментів, активне розмноження мікроорганізмів призводить до перезволоження паперу та злипання аркушів. На пошкоджених документах часто наявні колонії грибів, що закривають текст.

При обстеженнях документів ЦДІАК України виявлено 23 види грибів-деструкторів паперу, з яких 12 є ще й патогенами, тобто шкідливими для людини.

Шляхом до подолання вказаних проблем має стати переміщення ЦДІАК України у новий корпус, що було передбачено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 № 1041-р «Про затвердження проекту та титулу будови "Реконструкція та розвиток комплексу споруд центральних державних архівів по вул. Солом'янській, 24, у м. Києві».

Новий корпус має бути оснащений сучасними системами стелажного обладнання, кондиціонування повітря, пожежогасіння, системами відеоспостереження, контролю доступу, охоронної та протипожежної сигналізації, пиловидалення. Це дозволить забезпечити унормований режим зберігання документів та зупинить їх подальшу руйнацію.

Також проектом передбачено виділення архіву великого за розмірами читального залу, що вирішить проблему розміщення користувачів, кількість яких у ЦДІАК України є найвищою серед всіх державних архівів України. Також новий читальний зал має бути оснащений спеціальним обладнанням для роботи з широкоформатними документами та цифровими копіями.

Наявність спеціально оснащеного виставкового залу дозволить здійснювати заходи з популяризації архівних документів, проводити оглядові та тематичні екскурсії тощо.

Окремою проблемою для ЦДІАК України є невідповідність темпів здійснення ремонтно-реставраційних робіт потребам архіву та вимогам користувачів.

За результатами виконання робіт з перевіряння наявності та стану документів та у процесі опрацювання замовлень на видавання документів до читального залу встановлено, що у ЦДІАК України ремонту потребують понад 76 тис. од.зб., реставрації – майже 45,5 тис. од.зб., оправлення – понад 176 тис. од.зб.

При цьому до цих показників не включено такі потреби архіву як реставрація пергаментів, печаток, карт, планів, тканин, металевих окладів та складових їх оформлення, шкіряних та дерев'яних оправ, згаслих текстів, та складна реставрація документів давнього періоду – актових книг.

Отже, одним із заходів стратегічного розвитку ЦДІАК України має також стати збільшення обсягів ремонтно-реставраційних робіт, що їх виконує ДЦЗД НАФ для ЦДІАК України.

У свою чергу архів самостійно шукає шляхи залучення зовнішніх спеціалістів-реставраторів для здійснення вузькопрофільної реставрації тканин, металів, воскових та сургучевих печаток тощо. Кошти на оплату таких робіт планується включити до проекту бюджетного запиту ЦДІАК України на 2020 рік та на подальші роки.

З метою здійснення моніторингу потреб архіву у ремонтно-реставраційних роботах та з огляду на проект Методики оцінювання фізичного стану документів, що був розроблений Укрдержархівом, у ЦДІАК України протягом 2020-2022 років будуть постійно уточнюватися та оновлюватися списки справ, що потребують ремонту та реставрації, а також буде здійснюватися аналіз вже проведених ремонтно-реставраційних робіт.

Зазначені заходи також дозволять завчасно інформувати користувачів про справи, що не можуть бути видані до читального залу через їхній незадовільний фізичний стан.

Протягом 2020-2022 років ЦДІАК України продовжить придбання за кошти спецфонду, що надходять на казначейський рахунок архіву від надання платних послуг, картонажів та спеціальних меблів для зберігання архівних документів, дрібних витратних матеріалів для реставрації, а також засобів індивідуального захисту для працівників, що задіяні на шкідливих умовах роботи.

Окрім того, з метою проведення профілактично-дезінфекційних робіт в архівосховищах протягом 2019-2022 років щорічно у період відпускнуої кампанії буде здійснюватися оброблення архівосховищ та картонажів спеціальними дезінфекційними засобами.

З метою забезпечення реалізації зазначених заходів ЦДІАК України протягом 2020 року надасть Укрдержархіву узагальнені пропозиції для подальшого включення до Державної цільової програми забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду, яка має бути затверджена Кабінетом Міністрів України на виконання Постанови Верховної Ради України від 14.05.2019 «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні».

3. Забезпечення доступу до інтегрованого довідково-пошукового сегменту

Розширення доступу до ретроспективної документної інформації, якою є документи НАФ, дозволяє отримати відомості як про історію нашої держави, так і про історичну долю окремої людини, її роль у суспільстві. Забезпечення гарантованого збереження архівних документів напряму пов'язане з проблемою фізичного та віддаленого доступу до них, розвитком культури і духовності українського суспільства в майбутньому.

З цією метою ЦДІАК України протягом 2020-2022 років продовжить здійснення заходів з удосконалення описів до фондів архіву з одночасним перекладом заголовків справ українською мовою та подальшим оприлюдненням удосконалених описів та покажчиків на вебсайті архіву.

Продовжуватиметься наповнення електронної версії Списку фондів шляхом включення анотацій на описи фондів та оприлюдненням цифрових копій архівних документів.

З метою задоволення потреб дослідників генеалогії протягом 2020-2022 років здійснюватиметься створення та оприлюднення на вебсайті архіву географічних покажчиків та он-лайн каталогів за документами архіву, які містять інформацію генеалогічного характеру, інших архівно-пошукових електронних баз даних на документи НАФ.

У цьому напрямку вбачається доцільним переведення Зведених каталогів метричних книг, підготовлених іншими державними архівами України, у форму он-лайн доступної загальноукраїнської версії на вебпорталі Укрдержархіву.

Одним з основних видів діяльності ЦДІАК України протягом 2020-2022 років у напрямку розширення доступу до ретроспективної інформації має стати реалізація заходів із наповнення Баз даних електронної пошукової системи «Архівні фонди України», яка розробляється ЦДЕА України для впровадження у всіх державних архівах України, з метою створення в електронній формі інтегрованого довідково-пошукового апарату до документальної спадщини.

Також ЦДІАК України з врахуванням специфіки використання документів давнього періоду історії України розробить та протягом 2020 року подасть до Укрдержархіву пропозиції для включення до загальногалузевої Програми інформатизації архівної справи в Україні, яка має бути розроблена на виконання підготовленої УНДІАСД Концепції інформатизації архівної справи в Україні.

До моменту втілення зазначених програмних документів ЦДІАК України продовжуватиме оприлюднення на вебсайті архіву самостійно розробленого довідково-пошукового апарату до документів архіву, а також забезпечуватиме віддалений доступ до інформації архівних документів шляхом публікації на сайті тематичних виставок документів, добірок документів, наповнення рубрик АрхівBlitz та АрхівCetera.

4. Створення інформаційної системи надбань документальної спадщини

Оцифрування національної культурної і наукової спадщини є ключовим механізмом використання унікального матеріалу, створення на його основі нового науково-культурного знання. Проте, безпосередній процес переведення матеріалів з традиційної в цифрову форму є надзвичайно трудомістким та потребує значних капіталовкладень. Передусім це пов'язано з обов'язковістю застосування професійного стаціонарного обладнання для

оцифрування зі специфічними характеристиками освітлювальних ламп та необхідністю забезпечення тривалого зберігання цифрових копій. Значні розміри цифрових копій (одне зображення може сягати 100 МБ) вимагатимуть наявності масштабованих сховищ електронних даних з великим обсягом.

При цьому обов'язковою умовою обробки та доступлення інформації, що належить державі та використовується в інформаційно-телекомунікаційних системах, є необхідність її технічного захисту.

ЦДІАК України протягом 2020-2022 років здійснюватиме заходи, спрямовані на забезпечення доступлення інформації архівних документів шляхом створення фонду користування у цифровому вигляді.

Так, потреби архіву у виготовленні фонду користування з цифровим носієм будуть щорічно подаватися до ДЦЗД НАФ для включення до планів роботи цієї установи.

До проектів бюджетних запитів на зазначені роки включатимуться потреби архіву у придбанні обладнання для оцифрування архівних документів та довідкового апарату до них. У 2019 році буде опрацьовано питання доцільності переведення фонду користування на мікроплівці у фонд користування з цифровим носієм та можливості придбання відповідного обладнання.

Водночас, архівом будуть подаватися пропозиції щодо удосконалення нормативно-правової бази з питань створення, обліку та використання цифрових копій документальних джерел; побудови інформаційно-комунікаційної системи, призначеної для накопичення, зберігання та забезпечення доступу до надбань документальної спадщини із одночасним здійсненням заходів з інформаційної безпеки; розроблення єдиних стандартів обміну інформацією між складовими інформаційно-комунікаційної системи та форматів зберігання цифрових копій.

5. Посилення кадрового потенціалу ЦДІАК України

Реалізація запланованих заходів стратегічного розвитку ЦДІАК України має базуватися на забезпеченні стабільності кадрового складу архіву. На сьогодні архів має низьку плинність кадрів та забезпечує поєднання напрацьованого за попередні роки досвіду з привнесеними молодими фахівцями знаннями сучасних технологій та оновленим баченням перспектив архівної діяльності.

Водночас, через збільшення попиту на інформацію архівних документів з боку суспільства, зростання завдань, які постають перед архівістами та посилення їхньої відповідальності, постає гостра необхідність збільшення штатної чисельності працівників архіву.

Зазначене збільшення чисельності дозволить утворити у складі відділу використання інформації документів окремого сектору з виконання соціально-правових запитів та запитів за метричними книгами, у складі відділу організації доступу користувачів – групу з оцифрування архівних документів та довідкового апарату до них, а також здійснити низку інших кадрових заходів.

ЦДІАК України також здійснюватиме заходи, спрямовані на підвищення кваліфікації працівників архіву, залучення молодих спеціалістів, проведення на базі архіву виробничих практик та науково-практичних семінарів для студентів вищих навчальних закладів тощо.

6. Очікувані результати реалізації заходів

На підставі проведених заходів правового регулювання, удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази у сфері архівної справи і діловодства, затвердження Державної цільової програми забезпечення збереженості документів НАФ та Програми інформатизації архівної справи в Україні, шляхом реалізації загальногалузевих програм розвитку архівної справи, а також шляхом самостійного розв'язання окремих завдань ЦДІАК України зможе досягти очікуваних результатів стратегічного розвитку.

1. Шляхом реалізації проекту розбудови комплексу споруд ЦДАУ України та забезпечення ЦДІАК України новим приміщенням із сучасними засобами зберігання буде реалізовано завдання підвищення рівня збереженості документів НАФ.
2. Шляхом збільшення обсягів ремонтно-реставраційних робіт, що їх виконує ДЦЗД НАФ для ЦДІАК України, та завдяки заходам із залучення зовнішніх спеціалістів-реставраторів для здійснення вузькопрофільної реставрації тканин, металів, воскових та сургучевих печаток тощо, буде здійснено заходи із забезпечення збереженості документів НАФ, виготовлення їх цифрових копій фонду та надання їх для користування у читальний зал.
3. Шляхом наповнення Баз даних електронної пошукової системи «Архівні фонди України», яка розробляється ЦДЕА України, буде здійснено створення в електронній формі інтегрованого довідково-пошукового апарату до документальної спадщини.
4. Шляхом створення та оприлюднення на вебсайті архіву географічних покажчиків та онлайн каталогів за документами архіву, інших архівно-пошукових електронних баз даних на документи НАФ, а також створення та оприлюднення на вебсайті цифрового фонду користування на архівні документи буде забезпечено віддалений доступ до інформації архівних документів.

5. Шляхом збільшення штатної чисельності архіву та залученням молодих спеціалістів буде створено умови для виконання розроблених найближчих стратегічних завдань та на подальшу перспективу.

Таким чином, у результаті реалізації стратегії розвитку ЦДІАК України на основі удосконаленого законодавства, реалізації загальнодержавних програм, широкого впровадження інформаційних технологій та стабільного кадрового складу має досягти принципово нового рівня організації своєї діяльності, що відповідатиме потребам сучасного інформаційного суспільства та кращим світовим аналогам.

Надіслано до Укрдержархіву
11.06.2019 № 01-199
Ухвалено на розширеному засіданні
колегії ЦДІАК України 31.01.2020